

Г.О. Антіпова, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ США

Г.О.Антіпова

Зміст громадянської освіти в загальноосвітніх школах США

Громадянська освіта в рамках, конституційної демократії є підготовка громадян для реалізації їх відповідальності з метою підтримки й укріплення самоврядування як основи участі в справах конкретної держави, нації. Результатом громадянської освіти повинне стати: самоствердження індивідів як суверенних членів суспільства; їхня особиста, політична й економічна відповідальність; затвердження людської гідності; сприяння функціонуванню конституційної демократії. Аналіз показує, що узагальнено можна виділити три типи підходів до змісту громадянської освіти, у яких на передній план висуваються: базисні знання про суспільство й про те, як воно функціонує (конституція, соціальні інститути і т.д.), навички, уміння. Мається на увазі розвиток критичного мислення, комунікативних навичок, ініціативи, автономії, здібностей розв'язувати конфлікт за допомогою громадянських дебатів і т.п., цінності, які сприяють розумінню значення колективного життя й відповідним чином направляють діяльність. Маються на увазі ключові цінності демократичного суспільства, що входять у контекст національної культури.

Ключові слова: громадянська освіта, зміст громадянської освіти, громадянське знання, громадянські навички, громадянські цінності.

Г.А.Антипова

Содержание гражданского образования в общеобразовательных школах США

Гражданское образование в рамках, конституционной демократии есть подготовка граждан для реализации их ответственностей с целью поддержания и укрепления самоуправления как основы участия в делах конкретной общности, государства, нации. Результатом гражданского образования должно стать: самоутверждение индивидов в качестве суверенных членов общества; их личная, политическая и экономическая ответственность; утверждение человеческого достоинства; участие в гражданских делах неформальным и эффективным способом; содействие функционированию конституционной демократии.

Анализ показывает, что обобщенно можно выделить три типа подходов к содержанию гражданского образования, в которых на передний план выдвигают

ються: базисні знання про суспільство і про те, як воно функціонує (конституція, соціальні інститути і т.д.), навички, вміння (know-how, практичні і життєві навички). Існує в галузі розвиток критичного мислення, комунікативних навичок, ініціативи, автономії, здатності вирішувати конфлікти за допомогою громадянських дебатов і т.п. Цінності, які сприяють розумінню значення колективної життя і відповідним чином спрямовують діяльність. Існують в галузі ключові цінності демократичного суспільства, які входять до контексту національної культури.

Ключові слова: громадянська освіта, зміст громадянської освіти, громадянське знання, громадянські навички, громадянські цінності.

Процес реформування освіти, що охопив увесь світ у другій половині ХХ століття, торкнувся й американської загальноосвітньої школи. Вирішувалися питання як управління освітою (створення національних стандартів), так і безпосередньо її змісту (навчальні програми). Усе більшого значення набував виховний ефект навчальної роботи. Ставилася мета, щоб отримані знання, вміння й навички сприяли формуванню громадянської самосвідомості, позитивних моральних якостей. У зв'язку з цим були створені національні комісії з перегляду змісту освіти по циклах навчальних дисциплін і по окремих предметах.

Питання громадянської освіти підліткового покоління США привертають увагу вчених не тільки США, але й України, Росії й Білорусі. Серед них: Дж. Патрик, М. Бренсон, В. Мушинський, Я. Соколова, А. Нікітін, І. Фрумін, О. Воскресенська, В. Бобровиц та ін. У цій статті робиться спроба проаналізувати працю в галузі громадянської освіти, виділити структуру змісту громадянської освіти, а також розглянути її значення в американській загальноосвітній школі.

У кожній державі існує система політичної освіти. Вона обумовлена характером політичного режиму. Кожна держава по-своєму вирішує питання, чого і як навчати підліткового покоління. Так, наприклад, авторитаризм використовує політичну освіту з метою зміцнення механізму одноособової влади. Громадянина виховують у дусі відданості й слухняності владі. Переважне значення при цьому надається не знанням і вмінням, а переконанням. Замість розповсюдження об'єктивної інформації система політичної освіти ("ідеологічної робо-

ти") займається пропагандою – створенням привабливого образу дійсності. Влада залишається непроникною для громадянського контролю.

У демократичній державі створюється система громадянської освіти. Її завдання принципово інші. Громадянська освіта здійснюється шляхом цілеспрямованого формування громадянських якостей і навичок, що дозволяють людині адаптуватися в демократичній політичній системі. Вона виконує важливу суспільну функцію, забезпечуючи спадкоємність пануючої в суспільстві системи демократичних цінностей, засвоєння громадянами демократичних норм і правил громадського життя.

Змістовне наповнення громадянської освіти визначається характером політичного режиму, цілями, що стоять перед ним, і задачами. У демократичному суспільстві метою громадянської освіти є виховання громадянина, що володіє необхідним мінімумом знань про механізм демократії, переконаного в цінностях і перевагах демократичного способу життя, що володіє якостями самостійної особистості, що критично мислить, а також навичками громадянської й політичної участі.

Отже, громадянська освіта в США має трикомпонентну структуру: громадянське знання, громадянські навички, громадянська позиція. Розглянемо ці аспекти докладніше.

Громадянське знання

Становлення громадянина як суб'єкта соціальних (політичних, правових, економічних) відносин вимагає знань і вмінь, що набуваються в процесі вивчення самих різних дисциплін. У них акумулюється комплекс теоретичних знань про людину і його права, про суспільство й політику, державу й право. Таким чином, громадянська освіта містить у собі:

Політичні знання, які знайомлять із основами політичного устрою держави, допомагають розібратися в механізмі функціонування сучасної демократії, орієнтуватися у світі політичних партій і ідеологій, сприяють формуванню власної ідейно-політичної орієнтації, сприяють включення в політичний процес і участі в управлінні державою.

Правові знання дають уявлення про основи конституційного ладу, а також закріплені у конституції правах і свободах.

Соціологічні знання допомагають розібратися в структурі соціуму, його нормах і цінностях, проблемах суспільного розвитку.

Філософські знання формують уявлення про світ, суспільство й людину, змушують задуматися над "філософськими" питаннями держави й політики, сприяють формуванню власного світогляду. Філософія розкриває значення основних понять політики, права, держави.

Історичні знання розповідають про витoki демократичної громадянськості, що ілюструють її на кращих зразках світової культури й цивілізації. Знання історії допомагає зрозуміти сьогодення й спланувати майбутнє. За сукупністю історичних фактів і подій прихований акумульований досвід попередніх поколінь. Героїчне минуле своєї країни сприяє вихованню патріотизму й громадянськості [1].

Конкретний зміст громадянської освіти в різних країнах варіюється. Американці більше уваги приділяють політичним і правовим знанням.

І в Національних Стандартах і в Громадянській Структурі національної Оцінки Освітнього просування (1998) (NAEP) компонент громадянського знання втілено у формі п'яти істотних питань:

1. Що таке уряд і що він повинен робити. Чому уряд нам потрібен. Для чого необхідні правильні закони.

Звертання до першого питання про організацію, допомагає учням робити інформовані судження про характер громадянського життя, політики, і уряду; необхідності політики й уряду; цілях уряду; істотних характеристиках уряду; сутності й цілі конституції, і альтернативних способів організації конституційного уряду.

2. Основні цінності й принципи американської демократії.

Відповідь на це питання спричиняє розуміння історичних, філософських, і економічних основ американської політичної системи; відмітних характеристик американського суспільства й політичної культури; цінностей і принципів

американської конституційної демократії, видів індивідуальних прав і обов'язків, основ закону, правосуддя, рівності, патріотизму, федералізму й розподілу повноважень.

Це питання висуває дослідження цінностей і принципів, виражених у таких фундаментальних документах як Декларація Незалежності, американська Конституція, і значних рішеннях Верховного Суду.

3. Яким образом уряд, створений згідно з Конституцією, заохочує цілі, цінності й принципи американської демократії. Що таке Конституція США, що таке федеральний уряд, які обов'язки федерального уряду й місцевих органів управління.

4. Які відносини Сполучених Штатів до інших націй і до світових справ.

5. Роль громадян в американській демократії.

Роль громадянина в американській демократії, включаючи розуміння того, чим є громадянство; що являють собою права й обов'язки громадян; які риси суспільного й приватного характеру є важливими для збереження й удосконалення американської демократії; здатність робити аргументовані рішення, щодо того коли, як, і в якому ступені потрібно брати участь у громадянських справах розкривається в п'ятому питанні.

При цьому американські колеги попереджають, що в результаті того, що один час акцент робився винятково на правах, виросло покоління, яке не бере до уваги свої обов'язки. Права в курсі громадянської освіти повинні бути нерозривно пов'язані з обов'язками.

Громадянські навички

Другий істотний компонент громадянської освіти в демократичному суспільстві – це громадянські навички. Громадянська освіта спрямована не тільки на одержання певних знань, але також на певні вміння й навички, які є основою будь-якої соціальної дії й необхідні для громадянського життя в демократичному суспільстві. Громадянська освіта являє собою так званий інструментальний підхід (у шкільні програми включаються спеціальні заняття по розвитку мислення методології наукового дослідження, комунікації). Група дослідників з

Висконсинського університету розробила спеціальний варіант програми по громадянському утворенню з акцентом на формуванні навичок. Як стрижневе вміння вони вибрали здібність впливати на суспільні справи. Узагальнення різних навичок і вмінь, які необхідно вдосконалювати, пропонує І.Д. Фрумін:

- розуміюча комунікація;
- вирішення конфліктів і ведення переговорів;
- розуміння результатів соціальних досліджень (включаючи соціологічні) і проведення найпростішого соціального аналізу;
- представлення й використання результатів власної роботи в кооперації з іншими; виявлення, фіксація й робота з упередженнями, вираженими в текстовій формі й в образотворчих формах, у тому числі вміння розрізняти, відтворювати й використовувати стилі "пропаганда", "фактичний опис", "аналітична інформація";
- проектування й організація колективної роботи;
- прийняття рішень;
- збір інформації [2, 104].

В американській моделі громадянської освіти робиться акцент на навичках громадянської участі в сполученні з інтелектуальними навичками. Особливо докладно ця ціль експлікована в американських "Національних стандартах...". Зокрема, інтелектуальні навички по кожній конкретній темі детально розкриваються у виразах типу: "учні повинні бути здатні оцінити, прийняти й захистити позицію о...", що відповідно припускає наявність розвинутих інтелектуальних навичок ідентифікації ситуації (проблеми), її описи й пояснення. Навички ж участі описуються в термінах здібності діяти, приймати рішення й здійснювати їх, розв'язувати конфлікти й т.п.

Важливо при цьому враховувати безперервність громадянської освіти як процесу, де перетинаються різні соціальні контексти й інститути.

Громадянські цінності: істотні риси особистісного й суспільного типу

Третій істотний компонент громадянської освіти, громадянські цінності, звертається до особливостей особистісного й суспільного типу.

Під суспільними цінностями розуміють поважне ставлення до закону, толерантність, вирішувати конфлікти, готовність вести переговори й іти на компроміс.

Особистісні цінності включає самодисципліну, моральну відповідальність, чесність, повагу індивідуальності й співчуття до інших. Говорячи про змістовну сутність громадянського освіти, слід зазначити, що вона інтегрується в різні суспільствознавчі дисципліни. Адже процес формування громадянина відбувається на основі знання принципів життєдіяльності суспільства. Зміст громадянського освіти в основному опирається на чотири дисципліни: політологію, право, історію й економіку. Політологія й право пояснюють ідеї, інститути й процедури права й уряду, які захищають індивідуальні права й забезпечують існування уряду, який опирається на закон, баланс правління більшості й прав меншостей, а також суспільне благо. Вивчення історії забезпечує знання минулого країни, дає можливість зрозуміти, що являє собою той або інший народ, а також успіхи й невдачі в реалізації політичних і юридичних ідеалів країни. Економіка подає інформацію про те, як у конституційній формі правління, заснованої на демократичних цінностях і індивідуальних правах, використовувати обмежені ресурси для задоволення потреб людей. Однак викладання рідної мови й літератури також вносить величезний вклад у громадянське освіту.

Сказане дозволяє зробити висновок, що навряд чи можливо тверде визначення змісту громадянського освіти. На відміну від дедуктивно-структурованих традиційних шкільних предметів, громадянська освіта включає різноманітний зміст із різних автономних соціальних і гуманітарних наук. Поєднуючи ці елементи навколо специфічних цілей і проблем, гетерогенний зміст громадянського освіти як предмета інтегрується в когерентний освітній проект у формі "структурної міждисциплінарності" (Ж. Піаже). Проект цей характеризується наступними рисами:

- ✓ внутрішня когерентність курсу громадянського освіти не настільки строга, як у більшості традиційних шкільних предметів;

✓ більший акцент на практичних проблемах, вимогах, рішеннях у силу прагматичної спрямованості громадянської освіти, що додає значну динамічність даному курсу;

✓ засвоєння змісту курсу громадянської освіти більше, чим в інших предметах, залежить від використання методів неформального навчання.

Важливою віхою в розвитку громадянської освіти в США стало прийняття національних стандартів по громадянознавству й державному устрою, розроблених Центром громадянської освіти за підтримкою Департаменту освіти США [3, с. 25]. Даний стандарт стосується в першу чергу змісту. Вони не являються обов'язковими, але служать як рекомендації для створення навчальних програм на місцях, що цілком узгодиться з американською традицією децентралізації освітньої сфери.

У документі зазначене, що учням слід знати й уміти в галузі громадянознавства й державного устрою по закінченню того або іншого ступеня навчання середньої загальноосвітньої школи [4]. Стандарти містять у собі також питання й теми з інших соціальних і гуманітарних дисциплін – історії, літератури, географії, економіки. Крім того, щоб відповідати всім цим вимогам, учні повинні мати практичний досвід соціальних відносин у класі, у школі, у громаді, який спрямований на виховання необхідних навичок громадянської участі. Практичне призначення цього документа полягає насамперед у тому, щоб бути важливим додатковим ресурсом для розробки підручників, програм, систем оцінок тощо. Стандарти передбачають розвиток: уміння мислити, виражати свою думку, аналізувати, підводити підсумки за допомогою різних форм спільної роботи, моделювання, рольових ігор, дискусій, індивідуальних і групових проєктів. Ці методи навчання не тільки підвищують інтерес до предмета, але й забезпечують більш глибоке засвоєння його змісту, формування громадянських навичок і прихильність демократичним цінностям.

Отже, громадянська освіта як одна з найважливіших галузей освіти готує учнів до повноцінного життя, займає одне з центральних місць у процесі реформ, обумовлених геополітичними, соціальними, економічними й культурни-

ми змінами в суспільстві. Згідно з американською філософією освіти, зміст освіти – це педагогічно адаптований соціальний досвід, який повинен базуватися на таких фундаментальних засадах, як учень, суспільство й структурований зміст навчального предмета. Одним з компонентів змісту освіти США стає компонент, що формує досвід життя в суспільстві й досвід роботи в місцевих громадах.

Проблема змісту громадянської освіти США досі залишається відкритою. Це пов'язане з тим, що в кожному штаті свій власний погляд на проблему. Стандарти – тільки рекомендації. Зміст освіти розглядається як модель соціального досвіду, що передається підрастаючим поколінням. Важливою в цьому контексті стає проблема виховання повноправних громадян, які мають усі юридичні, політичні, соціальні й економічні права й обов'язки.

Література

1. **Бобрович В.** Гражданское образование в современном обществе. <http://belintellectuals.com/discussions/?id=96>.
2. **Фрумин И.Д.** Введение в теорию и практику демократического образования. – Красноярск, «Знание», 1998. – 240 с.
3. **Вайянт Ж.** Образовательные стандарты в американской школе // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2000. – №3.
4. **National Standards for Civic and Government.** – Calabasas, 1997. – 179 p.

G.O.Antipova

The content of civic education in comprehensive schools of the USA.

Civic education in a democratic society most assuredly needs to be concerned with promoting understanding of the ideals of democracy and a reasoned commitment to the values and principles of democracy. There are three essential components: civic knowledge, civic skills, and civic virtues. Civic knowledge consists of fundamental ideas and information that learners must know and use to become effective and responsible citizens of a democracy. Civic skills include the intellectual skills needed to understand, explain, compare, and evaluate principles and practices of government and citizenship. They also include participatory skills that enable citizens to monitor and influence public policies. Civic virtues include the traits of character, dispositions, and commitments necessary for the preservation and improvement

of democratic governance and citizenship. Examples of civic virtues are respect for the worth and dignity of each person, civility, integrity, self-discipline, tolerance, compassion, and patriotism. Commitments include a dedication to human rights, the common good, equality, and a rule of law.

Key words: civic education, the content of civic education, civic knowledge, civic skills, civic virtues.

Відомості про автора

Антіпова Галина Олександрівна – аспірант кафедри педагогіки Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.